
Människor mötas, och ljuv musik uppstår i hjärtat

Kärlek, musik, berättelser, rituella tillfällen

AV ALF ARVIDSSON

att i vetenskaplig form skriva om känslan att vara kär och förälskad? En omöjlig uppgift, menar många. Är inte "kärlek" bara ett begrepp som används för att beteckna djupt individuella erfarenheter? Kan forskaren göra något mer än att helt subjektivt tala om sig själv, hur ska man kunna uttala sig om andra människors känslor? Å andra sidan: var slutar individen och var börjar samhället? Som individer försöker vi beskriva kärleken genom kollektiva symboliska uttrycksformer: berättande, epigrammatiska formuleringar, sångtexter — en verksamhet som bidrar till att ge mönster, modeller och tolkningsramar för andra personers individuella erfarenheter. Innan vi möter kärleken har vi redan hört mängder av beskrivningar av vad den är och hur det ska kännas. Att studera denna typ av beskrivningar blir ett sätt att närma sig kärleksupplevelserna från deras samhälleliga sida.

I denna artikel vill jag studera musik som ett av de fält där begreppet kärlek konstrueras. Ett beprövat sätt att gå till väga på är att studera hur kärlek framställs i sångtexter (se t.ex. analysen av dansbandsmusik i Strand

1995), men jag vill här belysa mer komplexa sammanhang där flera fenomen är inflätade i varandra. Jag studerar kärlek som den uttrycks i form av berättelser; kärleksberättelser handlar om möten; kärleksmöten beskrivs ofta med referens till musik; musik anses tala till och kunna påverka känslor, och används ofta i iscensättandet av kärleksmöten. Tillsammans med många andra faktorer genererar detta föreställningar om och förväntningar på kärlek.

Kärlekens rituella möten

Jag vill här betrakta kärleksmöten som rituella tillfällen eller, med anknytning till Victor Turners ritualteori (1969), liminella upplevelser. Kärlek räknas i vårt samhälle som en viktig del av livet, inte enbart som ett "behov" som ska uppfyllas utan som en faktor som är avgörande för livsloppets utformning. Kärlek är en faktor som anses som lika giltig som och tillåts vara överordnad arbete, studier, bostad, släktrelationer i beslut om livets utformning. Förutom de formella utåtriktade ritualerna som är för-

knippade med kärlek (förlovning, vigsel) och som innebär offentliggörande av ett kärleksförhållande, kan också avgörande tillfällena i relationens historia (första mötet, när det tände ömsesidigt osv) tillskrivas status av vändpunkter i livet. Likaså kan tillfällena som arrangeras för att vidmakthålla en relation ses i termer av ritualer, såväl kontinuitetsbetonande riter ("kalendariska") som krisriter för att anknyta till etablerad klassifikation av riter (Honko 1976). Vilka roller har då musik i detta?

Musik kan användas för att ritualisera ett möte; ett av de vanligaste sätten att markera att ett rituellt tillfälle äger rum är just genom att spela musik. I vissa situationer kan det räcka med att spela aktuell populärmusik (t.ex. vid idrottstävlingar), vid andra tillfällen kan särskild musik vara påbjuden som obligatorisk eller önskvärd.

Möten som upplevs som extraordinära och betydelsefulla rekapituleras genom ett aktivt minnande, där rekonstruktion av situationens detaljer kan ha stor betydelse. Har en viss musik förekommit i ett sammanhang som i efterhand framstår som speciellt meningsfullt, förknippas den med det sammanhanget. Att höra musiken blir att påminnas om tillfället, och för att minnas tillfället blir musiken ett viktigt hjälpmedel. Att berätta om viktiga händelser är ofta att i ord återskapa rituella stämningar genom att rekapitulera situationen, speciellt dess sinnliga aspekter: platsens utformning, tidpunkten, dofter, smaker — och ljud. Genom ett sådant självupplevt berättande görs de individuella upplevelserna av kärlek offentliga i såväl vardagliga samtal som i medierade sammanhang. Det är t.ex. vanligt förekommande i radio- och TV-underhållning att lyssnare/publik får önska musik, och då uppmanas att eller självmant presenterar sina privata skäl till önskningsen. På det här sättet får vi en mängd berättelser om vad musik kan vara och betyda.

Kärleksminnets musik

Under 1992 gick ett program i riksradio som hette "Min melodi", dit man fick skriva och önska skivor. Det lades ned i samband med att P4 startade och kanalerna omstrukturerades. Det sändes i P3, lördag förmiddag, en kanal och sändningstid som indikerar att målgruppen var "den breda allmänheten". Programledare var Kersti Adams Ray, som är känd bland annat för sådana program sedan början av 1960-talet, t.ex. Grammofonhörnan och Din soldat — det sistnämnda speciellt ägnat åt hälsningar till värnpliktiga. Jag spelade in några av programmen och har därifrån en korpus om åttio berättelser/ut-sagor om enskilda inspelningar eller melodier. Några utgörs av önsksningar som enbart är grundade på estetiska val, men för de flesta finns någon annan form av motive-ring: det återskapar en stämning från en viss situation eller tidsperiod, det är förknippat med personer: släktingar, vänner. En femtedel av berättelserna handlar om kärlek på olika sätt. Vi kan alltså ta de här breven som offentliggjorda berättelser om hur kärlek ska vara eller kan vara.

Berättelserna formuleras ifrån situationen att minnas, och där är musiken en del i minnandet — i programformen utgör musiken en utlösande faktor för berättandet. Minnandet bygger upp för att se kärlek som en serie händelser i ett livsperspektiv. Ett scenario som återkommer som underliggande struktur är det heterosexuella äktenskapet som kärleksparets historia, en serie händelser som är omskakande både för individer-nas värld och samtidigt också för omgivningen. De centrala händelserna är då första mötet, förlovning, bröllop.

Det var kristihimmelsfärdshelgen det hände. Närmare bestämt den 26 maj 90. Solen stod högt på himlen och vi satt där på altanen i Bohuslän. Mitt under eftermiddagskaffet tog två av våra kompisar upp ett etui med blänkande ringar i. och mitt fram-

för ögon som tårades förlovade sig Ulf och Karin. Så när vi nu hör *Still got the blues for you* så är vi åtta personer som tänker på den ljuvliga dagen för två år sen.

I scenariot följs förlovningen av vigseln, som i sin tur är början på äktenskapet.

Så här skriver Kristina. Den 29 maj för precis tio år sen vigdes min man och jag i Tygelsjö kyrka utanför Malmö. Det var pingstafton och årets första varma med 25 grader. Åren har gått så fort och nu har vi tre härliga döttrar: Jessica, Camilla och Ellinor. *Laureen Wood* sjöng *Fallen* i filmen *Pretty Woman*, och till den har vi många härliga minnen. Och så vill vi gärna ge ett budskap till alla vårens brudpar: glöm inte bort att skratta och ha roligt tillsammans. Vi löste en stor äktenskaplig kris med att köpa ett dartspel. Det låter kanske banalt, men det behöver inte vara så komplicerat. Att leka, skratta och busa tillhör kryddan i ett äktenskap.

En vanlig berättelseform är upphovsberättelsen, där flera berättelser startar med första kvällen enligt principen "kärlek vid första ögonkastet". Ofta utspelas detta första avgörande möte på en dansbana där en låt blir "vår låt".

År 1958 kom jag som artonårig yngling till Stockholm på vinst och förlust för att pröva lyckan. Av en slump träffade jag redan den första kvällen den flicka som senare skulle bli min fru. På dansstället Björknäspaviljongen sa det klick till Casa Mattas orkester och *Come Prima* blev vår låt. På den tiden var kjolen vid och utstående med massor av tyg. Det var en speciell känsla att dansa i allt det här tyget på den tiden. Håret var uppsatt och tuperat så det var lätt att lekfullt nafs i örat till Casa Mattas musik. Inte anade man väl då att *Come Prima* skulle resultera i tre barn, sex barnbarn och en röd stuga på landet.

En text som uppfattats som otroligt banal, vilket är den gängse bedömningen av svensktopps- och dansbandsmusikens sätt att beskriva kärlek, kan fyllas med mening när den ställs i relation till det individuella livsloppet. Även berättelsen om ett sprucket äktenskap kan bekräfta det ideala scenariot.

Behöver det vara roliga soliga minnen? Det som jag skriver är ett dåligt minne. För ca 20 år sen gjorde jag ett som jag tycker nu stort misstag, jag skilde mig från min fru Britt. Låten som var populär då hette *Man ska leva för varandra* med *Trio me' Bumba*. Jag tyckte inte den var bra då, men nu. Hade jag lyssnat på texten skulle det kanske gått bättre.

Samtidigt ska inte äktenskapsscenario framhållas som den enda berättelsen om kärlek. Många berättelser handlar om kärlekens betydelse för individen. Den första kvällens blixtrande förälskelse behöver inte vara ursprungsberättelse för ett par: det kan också vara ett individuellt minne, utan avgörande betydelse för levnadshistorien men en stark upplevelse som fortfarande på långt tidsavstånd är värd att berätta.

Mitt minne är 39 år gammalt. Jag växte upp i en stadsdel i Göteborg som hette Haga. Där var det nära till allt, framför allt till dansställen som var viktigt för jag var mycket ute och dansa. En gång tog en kamrat med mig till ett ställe som hette Kungshall för att dansa en lördag. Vi kom dit, gick och snygga till oss lite och sen in i danslokalen. Vi skulle just ställa från oss våra handväskor när jag känner en hand på min arm och en röst som sa: Ska vi dansa? Jag vände mig om och såg den mest underbara kille le mot mig. Jag glömmer det aldrig. Vi dansade till en underbar bit som hette *Lyckohjulet*. Efter den dansen sa jag till min kamrat: Den killen ska jag ha.

Vi dansade många danser innan han bad att få följa mig hem. Vi höll ihop i åtta månader och när det blev slut var det många tårar jag fällde och ett hemskt söndertrasat hjärta fick jag. Mycket har hänt sen dess men lite sitter kvar.

Tina skriver så här: Mitt minne är från en härlig sommarnatt i juni 87. Jag fick tillbringa en för mig underbar stund tillsammans med en kille som jag då var enormt kär i. Vi hade lånat hans morfars gamla stuga och allt var så härligt, härligt. Och på natt-radion spelades *Bruce Springsteens Jersey girl*.

Att berätta kärleksminnen kan användas som terapeutisk teknik för att bearbeta förlusten av ett förhållande, samtidigt som det förmedlar exempel på hur kärleken hålls vid liv.

Jag har ett väldigt fint minne från min före detta pojkvän. Det hände när jag pluggade en vintersäsong uppe i Sälen. Jag pendlade då fram och tillbaka varje vecka i sex månaders tid mellan Uppsala och Sälen för att vara med min vän. En helg kunde vi inte träffas vilket jag fann väldigt sorgligt, men vad jag finner hemma är ett brev där det står att jag ska sätta på stereon. Jag tryckte på on-knappen och ut strömmade tonerna från *Up where we belong* med Joe Cocker och Jennifer Walls. Medan jag lyssnade gick jag omkring i lägenheten och fann fullt med små gulliga lappar från honom. Tyvärr har vi nu gått skilda vägar men minnena lever fortfarande kvar i mitt hjärta. Och jag kan fortfarande känna samma lycka som jag kände då när jag hör denna melodi.

Den enda sanning som till slut finns kvar är att kärleken kan vara komplicerad.

Mitt minne är från den 17 november 1984 då jag för första gången träffade Janne, som jag efter många många turer och strul fortfarande är kär i. Våra vägar möts och skiljs med jämna mellanrum. Jag vet ännu inte hur det kommer att bli.

Snälla spela vår låt: *Careless whisper* med Wham!

Är den individuella kärleksberättelsen ett sentida fenomen, en yttring av modernitetens frigörelse av individen som subjekt? Jag vill här återge ett exempel på "vår låt"-fenomenet, som placerar det i förmodern tid. 1600-talsbiskopen Jesper Swedberg berättade om sin fars frieri till kyrkoherdedottern Anna Bullernæsia i Svärdsjö (här efter Liedgren 1926:413 f):

Den sextonåriga prästdottern ville inte veta av den gamle bergsmannen Daniel, som var änkring, och denne ämnade också avstå från sina planer men bad henne att, innan han for sina färde, "löska honom". Medan han med huvudet lagt i hennes knä fick sin önskan uppfylld, sjöng han: "Hwad min Gud will, alltid thet sker", alla verserna, varpå han somnade. "När han waknade och wille taga afsked af henne, wardt hennes hierta och sinne wändt till honom, och det blef strax trolofning utaf."

Att musiklägga ett kärleksmöte

Vi kan försöka vända på frågeställningen: om musik är så viktigt för att återskapa kän-

lor av kärlek, kan musik användas för att direkt nyskapa sådana känslor? Det finns i alla fall musikaliska konventioner för att signalera "kärlek". Hollywoodfilmer har från 1930-talet och framåt arbetat med senromantikens musikspråk (t.ex. Tjajkovskij) för att understryka och signalera "kärlek" och givit starka mallar för hur det ska låta när man blir förälskad. Här rör det sig alltså om en viss typ av musikaliska strukturer som enligt offentliga konventioner definierar en given situation som romantisk. Men är sådana konventioner, inom klassisk musik eller andra musikstilar, meningsfulla och användbara i privatpersoners egna liv eller är de alltför knutna till tydliga representationer? Under läsåret 1996/1997 ställde jag mina studenter inför den skriftliga frågan: Vilken musik skulle du välja till ett möte med din älskade? Jag fick femton svar (åtta från kvinnor, sju från män) som jag diskuterar här. Frågan är så öppet formulerad att den har gått att tolka på olika sätt och därför blivit meningsfull ur olika perspektiv. De flesta skriver om sina egna val i konjunktiv, men några har svarat utifrån faktiskt existerande förhållanden och beskriver då en form av praxis i en parrelation. Vad de flesta förutsätter är ett möte i hemmiljö, och nyckelordet är "romantiskt".

Flera poängterar skillnaden mellan ett första möte, och möten i ett mer etablerat förhållande där det går att vara djärvare i sitt musikval. Man kan ana åtminstone tre faktorer som påverkar musikval till ett första möte: strävan efter att skapa en romantisk stämning, som är den överordnade, en vilja att anpassa sig till den andres förmodade musiksmak och viljan att presentera sig själv genom musikvalet. En kvinna skriver (svar nr 7):

Om det var den första träffen på du man hand, så skulle jag välja musik som jag tycker om. Jag skulle också tänka på vilken musikstil som han gillar, om jag nu vet det. Om han är en trash metal-kille, så

skulle jag inte välja t.ex. jazz. Det skulle kunna förstöra hela kvällen om jag valt något som han absolut inte gillar.

En kvinna som inte har någon partner just nu skriver (1):

Mitt val... skulle vara helt annorlunda om jag visste att min pojkvän inte tyckte om den. Samtidigt skulle jag ganska garanterat välja någon musik som jag visste att vi båda gillade, dvs. hans musiksmak skulle direkt påverka mitt val. Om jag inte visste vad han gillade skulle jag välja något "neutralt" som jag inte skulle behöva försvara om han opponerade sig.

Som exempel på neutralt nämner hon symfoniskt färgad filmmusik, något som flera också tar upp. Här kan vi understryka vilken betydelse filmen har för att definiera hur ett kärleksmöte ska kännas.

Det romantiska skapas genom att musiken finns i bakgrunden, det viktiga i mötet är att kunna koncentrera sig på varandra. "Det gäller att välja något som kan ligga och pyra i bakgrunden men ändå framkalla en känsla av romantik i luften" (8, man).

Musikens självklara plats i dagens ljudvärldar, där förekomsten av musik signalerar ett vardagligt normaltillstånd, gör att dess förmåga att verkligen ge en ritualiserande effekt åt stunder utöver det vanliga ifrågasätts. En kvinna avvisar helt musiken och lyfter i stället fram tystnad (3):

Jag föredrar tystnad. För mig är form, ljus och färger mycket viktigare. Vårt möte ska vara ett tillfälle att lyssna på varandra. Musik kan tolkas så olika och vår kommunikation kan bli störd. Jag har för vana att lyssna till hjärtslag och andehämtning men dessa ljud skulle lätt försvinna om vi hade musik.

Flera värjer sig uttryckligen mot de etablerade normer som finns för vad som räknas som romantiskt. Det kan vara en rädsla för att det klichéartade ska ta över; syftet att presentera sig själv måste överordnas i detta fall, för att signalera "jag är inte klichéartad".

"Aldrig skulle jag spela något klassiskt stycke över en middag eftersom det är precis vad som förväntas spelas över en middag och därför gör också alla det" (9, man). "Jag skulle aldrig välja utstuderade typiska kärleksballader som t.ex. The power of love, I will always love you, Lady in red osv." (6, kvinna).

För några är musiken ett sätt att framföra ord. Flera har valt sångare — utan motive-ring, eller med motivering att de skapar romantisk musik. En kvinna väljer ut två kvinnliga sångare och diskuterar (1):

de två skivorna jag valt handlar nästan uteslutande om kärlek. Texterna känns nog extra nära för att de är på svenska... Visserligen handlar en del låtar om obesvarad kärlek, hämnd, otrohet etc., men helheterna bejakar ändå kärleken. Överhuvudtaget skulle jag kalla det som tillsammans utgörs av de vackra melodierna, de vackra rösterna, de kraftfulla arrangemangen, de fina texterna etc., för livsbejakande musik. Därför skulle jag välja den till ett möte med min älskade!

Sångtexter i många former av dans- och populärmusik har den paradoxala ställningen att både anses som stereotypa och schablonartade former som enbart är giltiga inom sin genre där det semantiska innehållet är ett oviktigt underlag för en sångröst, och att samtidigt vara faktiskt existerande kollektivt förankrade formuleringar av kärlek. Sångtexter ger oss formuleringar att viska i någons öra under en dans eller att citera i kärleksladdade situationer. En man skriver direkt om att använda sånger som förlängning av den egna rösten eller som kommentar till mötet (2):

Sååå, min stora kärlek trillar över och sätter sig i soffan, hmmm, så går man alltså över till musikanläggningen; then what? Vad har vi: Kent, kräm "så nära dig får ingen va" hmmm, passande kanske — eller varför inte Sonic youth's Let's make love (skratt). Det är också en fråga om ljudvolym — låg volym kan man spela vad man vill — men kanske är instrumentala verk att föredra som bara bakgrundsskval.

Om man tycker att textinnehållet passar så kanske man spelar det för att göra en markering — Fear factory "There is no love", eller Pantera, This Love. Eller varför inte: Bara vänner med Jacob Hellman, texten handlar om obesvarad kärlek, eller kanske fel sorts kärlek (vänskap); en pik för att visa att man vill mer, eller att man vill vara vänner hellre — låten är så välkänd så de flesta känner igen den och vet innehållet — maler man den tio gånger i sträck måste det betyda någonting (skratt).

Den något raljerande tonen till trots pekar enkätsvaret på populärmusikens funktion att tillhandahålla formuleringar för känslouttryck.

Jag har här använt musik som spårelement för att snudda vid de komplexa samband som existerar mellan berättelser, upplevelser, situationer, känslor och livssammanhang. Detta är naturligtvis otillräckligt för att förstå djupa och starka känslor, men är en möjlig väg för att tydliggöra de sociala ramar och modeller som finns tillgängliga för individen att tolka och värdera sina känslor och upplevelser.

Litteratur

- Honko, Lauri, 1976. "Riter — en klassifikation." I: *Fataburen*, s. 71—84.
- Liedgren, Emil, 1926. *Svensk psalm och andlig visa*. Stockholm.
- Strand, Karin, 1995. "Genom vatten och eld." I: *Kvinnetenskaplig tidskrift*, 4:1995, 47—55.
- Turner, Victor, 1969. *The Ritual Process. Structure and Anti-Structure*. Ithaca.

Summary

Love, Music, Narratives, Liminal Moments

In this article the author discusses how music is used for constructing concepts of love. In the analysis this is considered a complex interplay between music, experiences of love, narratives of love-experiences which offer models for romantic music, and arranged love-meetings where music is present as a means of ritualizing the event. The images of love present in the narratives or listeners to a radio request programme as well as the answers from a group of students to the question of which music they would choose for a meeting with their beloved, are concrete examples analyzed in the article.